

AMINTIRI DESPRE TEATRUL ROMÂNESC

Mihai Sebastian

Înainte de a-l cunoaște personal pe Mihai Sebastian, am fost atrasă, fascinată de scrisul său. Căutam articolele lui prin gazete, chiar și articolele politice pentru care, pînă la acelea scrise de el, nu aveam nici prea mare interes, nici înțelegere. Inteligența, verva polemică, talentul puțin obișnuit cu care erau scrise acele articole mă făceau să aștept apariția lor, să le sorb cu interes, cu atenție, cu o rară bucurie intelectuală. În entuziasmul și graba tineretii mele, n-aveam dorință mai vie decît să-l cunosc cît mai curînd pe autorul al cărui scris mă fermeca, mă tulbura chiar. Și, într-o bună zi, mi-a fost prezentat. Am fost surprinsă, și de ce să nu mărturisesc, chiar puțin dezamăgită cînd l-am văzut. Nu-mi venea să cred că tînărul din fața mea, timid, stîngaci, cu o înfățișare insignifiantă, este autorul, talentatul autor al articolelor din ziare, al navelor care mă încîntaseră. N-aveam atunci de unde să știu că Sebastian, timid din fire, era și mai intimidat de prezența mea. Mă văzuse pe scenă și aveam pentru el — ca pentru orice tînăr spectator — mirajul actriței de succes pe care o admirase.

Ne-am văzut, de la prima noastră întîlnire, foarte des, mereu. Eram amîndoi cam de aceeași vîrstă și ne-am legat cu o tandră prietenie, în care intra în mare măsură admirație și apreciere reciprocă. Eu îi citeam cu fervoare articolele, navelle, romanele, tot ce scria, eram îndrăgostită de scrisul lui, iar el venea la toate piesele în care jucam. Cum scria și cronică dramatică, vedea toate spectacolele bucureștene, iar cînd ne întîlneam, ceea ce se întîmpla aproape zilnic, comentam cu pasiune activitatea noastră, ne lăudam dar ne și criticam pe toate

tonurile. De multe ori seara se termina printr-o violență ceartă, în care juram că n-o să ne mai vedem niciodată! Dar a doua seară mă aștepta la ieșirea din teatru și ne împăcam, bineînțeles, pînă la viitoarea controversă.

Sebastian vorbea cu aprindere despre teatru, era de altfel subiectul nostru preferat, pe care eu, ca orice actor, îl puteam discuta ore întregi. Dar tonul, modul în care Mihai vorbea despre teatru mă irita, mă scotea din sărite și prilejua una din frecvențele noastre certuri. Eu îmi adoram meseria, trăiam pentru și prin teatru, iar Sebastian avea un fel batjocoritor, ironic de a vorbi despre genul teatral, despre literatura dramatică, numind teatrul un „gen minor al artei“.

Într-o seară — cît de bine îmi amintesc de acea seară! — ne-am întîlnit, ca de obicei, după spectacol, la „bodega „Mircea“, bodega frecventată mai ales de actori, pentru că era una dintre puținele deschise pînă noaptea tîrziu. În acea seară, remarcile lui, ironia ușor disprețuitoare cu care vorbea despre piese, despre teatru, m-au infuriat mai mult decît ori cînd și, neputîndu-mă stăpîni, l-am înfruntat, îl-am provocat:

— Dacă este chiar atît de simplu să scrii piese, dacă a scrie teatru este, după părerea ta, treaba cea mai ușoară, apucă-te și scrie și tu una; să vedem dacă reușești, dacă ești în stare!

La care el mi-a răspuns prompt:

— Pariezi cu mine că în mai puțin de o lună îți aduc o piesă? O piesă în trei acte gata?

— Să te văd, i-am răspuns, dar nu cred!

— Pariezi cu mine?

— Sigur că pariez!

Ne-am despărțit. Eu, multumită și convinsă că Sebastian va pierde pariul. El, zîmbind ironic — cît mă înfuria acest zîmbet al lui! —, mi-a repetat la plecare: „Într-o lună îți aduc piesa!“

O bucată de vreme n-am mai auzit nimic despre el. Preocupată cum eram cu teatrul, cu repetițiile, cu viața mea plină, bogată, de atunci, am și uitat de pariul făcut cu Sebastian. De altfel, luașem toată povestea cu piesa, cu pariul, drept o glumă copilărească. După o lună de zile, mă cheamă Mihai la telefon și-mi spune: „Ai pierdut pariul! Piesa mea este gata, cînd vin să ți-o citească?“

Continuam să cred că glumește, că vrea să mă necăjească. Mă întrebam: cum putea cineva care n-a scris niciodată piese de teatru să scrie într-o lună o piesă? A doua zi însă, spre uimirea mea, îl văd venind cu manuscrisul la subțioară. Eu tot credeam într-o farsă. Mihai a pus manuscrisul pe masă, privindu-mă cu un ușor zîmbet, și a început să citească. Lectura piesei m-a entuziasmat, m-a cucerit, începînd chiar de la titlu: **Jocul de-a vancanța**. Era în titlul acesta și fericire, și nostalgie. Desigur, piesa nu avea o perfectă construcție dramatică, ultimul act mi se părea atunci că-nu e încă realizat, dar piesa era scrisă cu o delicată sensibilitate, personajele desenate cu precizie. Ideea nouă și fermecătoare, iar dialogul plin de poezie și umor era încîntător. Sebastian dovedea de la început că are un real, autentic talent de autor dramatic, pe care l-a dăruit din plin în piesele pe care le-a scris mai tîrziu.

Exaltată de frumusețea piesei, de rolul scris pentru mine, ardeam de dorință, de nerăbdare s-o joc cît mai repede, pentru că simțeam, intuiau în ea o calitate deosebită, o delicatețe, o finețe cuceritoare...

Eram atunci angajată la Teatrul Comedia, pe care-l conducea Sică Alexandrescu. Acest pasionat animator de teatru, de o rară sensibilitate artistică, a fost și el, ca și mine, încîntat, înflăcărat la citirea piesei lui Sebastian și, fără să stea mult pe gînduri, a primit-o și a pus-o imediat în repetiție. A fost un gest curajos din partea unui director de teatru particular de a pune în scenă, de a înscrie în repertoriul teatrului piesa unui tînăr necunoscut ca dramaturg, într-o vreme în care literatura dramatică originală era foarte puțin apreciată. Teatrul își asuma riscul unui insucces. Sică Alexandrescu însă, cu entuziasmul lui tineresc de totdeauna, a îmbrățișat piesa cu căldură, i-a dat tot concursul. A distribuit actorii frumăși ai teatrului pe care-l conducea, pe Vraca, Maximilian, Mișu Fotino. Sandina Stan, Marcel Anghelescu, pe mine și alți tineri actori talentați în cele mai mici roluri. A făcut regia piesei cu grijă, cu atenție, reliefînd cu talent și înțelegere toate nu-

Mihail Sebastian

anțele textului... Decorurile sugestive, care redau atmosfera acelei pensiuni de munte unde se petrece acțiunea, crearea delicatului moment de apropiere, de dragoste dintre cei doi eroi, profilat pe un fond muzical în care se cînta „eine kleine Nachtmusik“ a lui Mozart, apoi melancolia despărțirii din actul trei, în regia fin nuanțată a lui Sică Alexandrescu, și plăcerea cu care me jucam fiecare rolurile, au contribuit la succesul spectacolului.

În timpul repetițiilor, am avut mult de furcă cu Sebastian care, dintre toți interpreții, tocmai de mine era nemulțumit. După fiecare repetiție, în timp ce mă conducea acasă, îmi făcea critici aspre, pe care, după nesfîrșite discuții, le primeam cu greutate. Rolul era scris pentru mine, pe calitățile și temperamentul meu, iar el pretindea că în scenele de dragoste pe care le aveam cu Vraca nu eram destul de caldă, de feminină. Îmi păreau cu atît mai nedrepte observațiile lui, cu cît în acea vreme eram cu adevărat îndrăgostită de Vraca, așa că sentimentele eroinei din piesă erau redată cu o reală sinceritate. Această mărturisire a mea l-a scos din fire pe Mihai — era poate gelozie? —, care mi-a replicat că acest argument e fals și neartistic. De data asta nu m-am supărat pe el, era piesa lui și deci el avea dreptate, așa că am urmat toate indicațiile pe care mi le-a dat. Venea la repetiții regulat, urmărind cu atenție din fundul sălii tot ce se petrecea pe scenă și cred că, pînă la urmă, a fost mulțumit atît de regia lui Sică, cît

și de jocul actorilor. Eu repetam cu o reală plăcere și bucurie. Iubeam piesa, iubeam rolul meu și doream fierbinte ca această piesă, care era debutul lui Sebastian în teatru, să aibă succes...

Prietenia mea cu Mihail Sebastian avea acum legături mai adânci, nu mai existau între noi motive de ceartă, nu mai eram interpreta unui „gen minor de artă”, deoarece scrisese și el o piesă și deci făcea acum parte din acel așa-zis „gen minor”. Adevărul era că Sebastian avea o mare pasiune pentru teatru, pasiune pe care nici acum, ca autor dramatic, n-o mărturisise în gura mare, nevrind să contradică total vechile lui păreri. El se voia romancier, eseist, dorea teatrul numai ca pe un „Violon d'Ingres”. Faptul că scria teatru mai ușor decât orice altceva era o dovadă în plus că se simțea atras de „genul minor al artei”, că poseda realmente însușirile unui adevărat autor dramatic, că deținea măiestria dialogului, o siguranță în conturarea, în crearea tipurilor și a unor interesante ciocniri între eroii piesei.

Când, după mulți ani, mi-a citit **Ultima oră**, am fost sigură de cariera strălucită pe care o va face ca autor dramatic. Piesa era excelent scrisă, fără cusur, avea personaje puternic conturate, un conflict dramatic încheiat și același dialog strălucitor. Am fost nefericită când, din motive independente de voința mea și a lui, n-am putut juca rolul fetei din piesă, care convenea temperamentului meu. Eram însă convinsă de succesul pe care-l va avea și am aplaudat la premieră, împreună cu publicul entuziast din sală, spectacolul izbutit care a avut loc la Teatrul Național. După aceste trei piese: **Jocul de-a vacanța**, **Steaua fără nume** și **Ultima oră**, Sebastian fusese consacrat ca unul dintre cei mai valoroși autori dramatici români dintre cele două războaie. Eram mândră de el și nu-mi ascundeam satisfacția de a-i fi fost alături la începutul frumoasei lui cariere.

Mihail Sebastian nu era numai un talentat autor dramatic, era și un excelent

povestitor și conferențiar. Îl ascultam cu încântare când îmi povestea întâmplări din viața lui, după cum urmăream cu interes, cu nesăț, conferințele lui despre Shakespeare sau ascultam fermecată traducerea sonetelor făcute admirabil de el. Cunoștea opera shakespeariană în profunzime și o analiza cu intensă sensibilitate artistică. Urmăream cu satisfacție crescândă activitatea lui, nu numai din prietenie pentru el, ci dintr-o adâncă apreciere a talentului multilateral, a culturii, a delicatetei lui sufletești. Era un mare cunoscător și iubitor de muzică clasică. Datorită lui am început și eu să cunosc și să mă familiarizez cu marii compozitori ai omenirii. Ne duceam împreună la concerte și m-a făcut să cunosc, să înțeleg și să iubesc divina muzică a lui Mozart, compozitorul lui preferat, care a devenit și al meu pentru totdeauna.

În timp ce jucam în **Jocul de-a vacanța**, mi-amintesc că am participat, fără să vreau, la drama unei fete tinere. La toate spectacolele cu această piesă, mă intriga prezența acelei fete de școală, care rămânea în urma tuturor spectatorilor, continuând să aplaude. Într-o zi, după un matineu, fata s-a prezentat în cabina mea. Intimidată, cu obraji roșii ca macul, mi-a cerut să-i acord câteva minute, deoarece vrea să mă roage ceva foarte, foarte important. Eram obișnuită cu astfel de vizite, aveam printre școlărițe multe admiratoare. Jucam în acea epocă multe roluri de școlărițe și ele mă considerau „una de-a lor”. Mă așteptam deci ca fata să-mi ceară o fotografie sau un autograf și, zâmbind măgulită, mă pregăteam să-i împlinesc dorința. A fost una din bucuriile mele — și, cred, ale tuturor actorilor când se află în aceeași împrejurare — să știu că sint apreciată și simpatizată de public, și mai ales de tineret. Fata însă, și mai intimidată, mai roșie, mai transpirată, îmi vorbea cu emoție despre piesă, despre replicile care i-au plăcut mai mult și pe care le știa pe dinafară, mărturisindu-mi că cea mai mare dorință a ei, visul ei este

să-l cunoască pe Mihail Sebastian, autorul acelei splendide piese. Abia șoptit, mi-a spus că îl iubește fără să-l cunoască și că mă roagă mult, fierbinte, să-i dăruiesc fericirea de a i-l prezenta, deoarece, a spus ea „am auzit că dumneavoastră sunteți o foarte bună prietenă a lui“. Am rămas perplexă, surprinsă dar și amuzată de cererea fetei și, abordând o falsă seriozitate, i-am promis vă voi face totul pentru a-i îndeplini dorința. De atîta fericire, fata, uitîndu-și timiditatea, m-a luat în brațe într-un elan copilăresc, m-a sărutat pe amîndoi obrajii, apoi a zbughit-o pe usă ca o săgeată !

I-am povestit lui Mihai această nostimă întâmplare, poveste care l-a amuzat și pe el, l-a flataț desigur, dar a trebuit să insist mult pînă să-l hotărîsc s-o întilnească. I se părea ridicol, absurd, să se preteze el, om serios — avea vreo 28 de ani — la dorința copilărească a unei fete de școală. Pînă la urmă s-a lăsat convins.

La următorul mabineu, după spectacol, în cabina mea, împreună cu Mihai, puțin emoționat, am așteptat fata, care a apărut cu un buchet în mînă, emoționată foc și ea, așa cum poate fi o fată la 18 ani, în fața unui tînră autor al unei piese pe care o admirase, și care devenise idoul visurilor ei ! Ochii, fața îi străluceau de fericire, dar buzele de abia putură să șoptească : „Sînt fericită că vă cunosc !“. Mihai, tulburat și el, a început să glumească, apoi a întrebă-o despre școală și fata și-a revenit încet, bucuroasă că poate vorbi despre un subiect neutru.

Diana, așa o chema pe fată, l-a iubit cu pasiune pe Sebastian. Purta fotografia lui într-un medalion la gît și nu aștepta decît să termine studiile ca să poată fi o tovarășă de viață demnă de un om mare ca el... Fără să se întrebe dacă Mihai vrea sau nu, ea hotărîse că se va mărita cu Mihai și cu nimeni altul. Dar destinaul a hotărît altfel...

Mulți ani mai tîrziu, am avut prilejul de a mai colabora cu Mihail Sebastian. L-am rugat să traducă pentru mine, pentru noi, o piesă, **Femeia îndărătnică** de Shakespeare. Doream, visam de mult să interpretez rolul Katarinei. Înființasem împreună cu Vraca teatrul Victoriei și doream ca piesa de deschidere să fie **Femeia îndărătnică**. Mihai s-a oferit numai decît, cu bucurie, să facă traducerea piesei. Din păcate, din lipsă de mijloace financiare, n-am avut posibilitatea de a înscena un spectacol care cerea o montare fastuoasă, costume și distribuție numeroasă. Sebastian a fost decepționat, tradusese primul act, iar eu am fost extrem de nefericită că nu pot juca piesa și rolul visat de mine. Știam, presimțeam că nu-l voi mai putea juca niciodată. Am rămas

doar cu primul act tradus admirabil de Sebastian, într-o versiune originală, care purta amprenta talentului și a cunoștințelor lui Mihai despre opera lui Shakespeare. Țineam mult să păstrez acest prim act, care era mai mult decît o traducere, era o creație artistică, dar în bombardamentul Bucureștilui de la 4 aprilie casa mea a fost distrusă cu tot ce aveam mai de preț.

Nu-l mai văzusem pe Sebastian de o bucată de vreme, fiecare preocupat de viața, de meseria, de iubirea noastră. Cînd într-o zi mi-a telefonat un prieten comun vestea accidentului, a morții lui.

Am rămas ca trîsnită, cutremurată în toată ființa mea. Refuzam cu încăpăținare să cred, să înțeleg gîndul absurd că Mihai nu mai este, că s-o să-l mai văd, că nu voi mai vorbi cu el. Că Mihail Sebastian nu va mai scrie ! Că acea unică vivacitate, că acea minte scăpărăboare au încetat brusc, asemenea unei flăcări care s-a stins, și că prietenul meu nu va mai fi niciodată nicăieri. Nu, așa ceva nu putea fi crezut.

La înmormîntarea lui, cimitirul era plin de oameni de toate vîrstele. Sebastian a fost atît de iubit, de apreciat ca om, ca literat, ca ziarist, ca profesor, încît toți acești admiratori au ținut să-l întovărășească pînă la urmă. Era o splendidă zi de mai, una din acele zile de primăvară pe care le iubea Mihai.

În liniștea acelei după-amieze însoțite, sub maldărul de flori multicolore, dormea Sebastian. Nu se auzeau decît suspine înăbușite, întrerupte de strigătul sălbatic, de fîră rănită, al mamei lui Sebastian...

Multă vreme am fost obsedată de dispařiția lui, ființa mea refuza această realitate. Multă vreme am recapitulat conversațiile noastre. Multă vreme am fost urmărită de gînduri, de sentimente contradictorii, în care se amestecau regrete, remușcări, mustrări față de mine însămi și mai presus de toate eram cuprinsă de o furie oarbă împotriva destinului, de data asta atît de nedrept, a nefericitului lui sfîrșit.

Citesc de multe ori cărțile lui, piesele lui, și Mihai este dimtr-o dată lîngă mine. alături de mine.

Nu mi-am recitat niciodată scrisorile pe care le trimiteam prietenilor sau celor pe care-i iubeam. Scriam, și scriu și astăzi, spontan, aștern pe hîrtie gîndurile, ideile care-mi vin, necîntărite, necontrolate, așa cum îmi vin în minte.

Mi-a fost dat ca, după 36 de ani, să recitesc scrisorile trimise de mine lui Mihail Sebastian în vara anului 1938. Un drag camarad și prieten bun al lui Mi-

hai a preluat și păstrat corespondența lui Sebastian, rămasă după moartea lui. Acest camarad a avut delicata atenție să mi le aducă, bănuind, intuind că mă vor emoționa. Într-adevăr, am privit îndelung, în tăcere, plicurile îngălbenite de vreme pe care era scrisă adresa lui cu un scris care parcă era și parcă nu era al meu. Cu anii care trec, schimbarea care se petrece în noi se reflectă nu numai fizic, nu numai în gândire, ci, cum am constatat privindu-mi scrisul, și în forma literelor, a scrisului, fără să mai vorbesc de compoziție. Pe o foaie mare, albastră, literele erau așternute în grabă, în rînduri și fraze neregulate, scrise larg, umplînd spațiul. Mă uitam la acel scris, la ceea ce scrisesem și cu greu recunoșteam, în acea ființă, omul care fusesem la acea vîrstă.

Rețin din ceea ce-i scriam la acea dată, în acea vară, lui Sebastian, doar interesul viu pe care-l manifestam pentru Jo-

cul de-a vacanță, prima lui piesă, a cărei premieră era stabilită pentru toamna aceluia an, 1938. În restul scrisorii, din textul pe care l-am citit, descopăr o ființă răsfățată, o femeie care se știe iubită, care cochetează cu sentimentul dragostei sub care se ascunde, se simte, timiditate sau nesiguranță. Această ființă, al cărei scris l-am citit, îmi este astăzi o străină. Ar fi fost mult mai interesant, mai revelator pentru relațiile dintre mine și Sebastian, dacă aș fi putut păstra admirabilele scrisori pe care mi le-a scris el, din păcate, scrisori distruse în bombardament.

Tot în acel bombardament am pierdut și scrisorile Dianei, fata care l-a iubit cu pasiune pe Sebastian, scrisori pe care le-am primit după moartea lui, în care fata își striga deznădejdea și nefericirea de a fi pierdut bărbatul iubit. Au trecut anii, și Diana nu s-a mai măritat

Centenar Maria Ventura

În rotonda Muzeului Literaturii Române, oameni de teatru s-au întrunit, joi 13 februarie, pentru a aduce un omagiu a celeia care a fost Maria Ventura. Prilejul — un veac de la naștere.

Primul cuvînt l-a rostit Dina Cocea. Pornind de la datele consemnate de istoricul Ioan Masoff, vorbitoarea a stabilit, în linii mari, traiectoria activității strălucitei înaintașe. În continuare, actrița Marieta Rareș a adus mărturie inedite, evocînd prietenia și ajutorul pe care i le-a acordat „Marioara“, pentru a putea face cariera artistică pe care a făcut-o. N. Carandino, autointitulîndu-se „ultimul cronicar al Venturei“, a dat prețioase amănunte despre jocul scenic, despre arta interpretativă a strălucitei dispărute. Mărturisind că n-a avut prilejul s-o cunoască — dată fiind distanța, în timp, dintre respectivele generații —, prof. Ileana Berlogea a completat cu unele informații portretul artistei omagiate. „Ultimul îndrăgostit“ de Marioara Ventura — cum i-a plăcut să se prezinte —, prof. Ion Zamfirescu a stabilit un „calendar“ al propriei sale existențe, ale cărui puncte de reper sînt spectacolele artistei.

Momentul cel mai emoționant a fost cel în care în sală s-a revărsat glasul vibrant, învăluitoare al Venturei. În Fedra și recitînd versuri de Lucian Blaga.

Așa s-au întregit pentru participanții la adunare chipul și personalitatea celei care, la 13 ani, era admisă, cu dispensă, la Conservatorul din capitala țării. Și care, un an mai târziu, debuta pe scena Naționalului bucureștean cu Zanette din *Trecătorul lui Fr. Coppée*. La 15 ani, ob-

ținea o bursă la Paris, unde avea să-și termine liceul și să urmeze cursurile Conservatorului, fiind încununată cu premiul I pentru interpretarea rolului Roxana din *Baiazid* de Racine. A strălucit imediat în teatrul Sarei Bernhardt, pe scena condusă de Réjane, la „Odéon“ sub „domnia“ lui Antoine... Și a ajuns, de timpuriu, să pătrundă în prestigioasa Comedie Franceză. A cucerit publicul din mai toate capitalele europene, prin creații originale și trăite la incandescentă: Armande Béjart, Julieta, Fedra... A făcut senzație în Neron și Borgia, jucate în travesti. Publicul românesc, în fața caruia apărea foarte des, făcînd mereu „nave-ta“ între Paris și București, a tăcut din Ventura un mit.

În anii grei ai primului război mondial și ai refugiuului la Iași, ca societară a Comediei Franceze, a revenit pentru o lungă perioadă în patria al cărei cetățean a rămas o viață întreagă, depunînd o susținută activitate artistică, obștească, vizitînd spitalele de răniți... Așa cum, în timpul celui de-al doilea război mondial și al ocupației naziste în Franța, s-a înrolat în Rezistență... Țara de adopțiune a răsplătit-o, de altfel, și cu Legiunea de Onoare, în grad de Cavalier...

Deși teatrul a fost pentru ea marea, unica pasiune. Maria Ventura a avut puterea să se despartă de scenă în plină forță creatoare. Ultimul rol, scris anume pentru ea de Jean Anouilh, a fost *Coșombé*... Cu care s-a retras din activitatea teatrală în 1948.

Sanda DIACONESCU